

KASB-HUNAR LEKSIKASI ATAMALARINING STABILLASHUVINI FUNKSIONAL-SEMANTIK VA LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA)

E.A.Imomov,

Qo‘qon davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti xorijiy tillar metodikasi kafedrasida
assistent-o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kasb-hunar leksikasi atamalarining stabillashuvi funksional-semantik va lingvokulturologik nuqtai nazardan tadqiq qilinadi. Tadqiqot davomida ingliz va o‘zbek tillaridagi kasbiy terminlarning semantik xususiyatlari, kommunikativ funksiyalari hamda madaniy omillar ta’sirida shakllanish jarayonlari qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, terminlarning til tizimidagi barqarorlashuvi, standartlashuvi va kasbiy kommunikatsiyadagi o‘rni yoritildi. Natijalar kasb-hunar terminologiyasining zamonaviy tilshunoslikdagi ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Kasb-hunar leksikasi, terminologiya, stabillashuv, funksional-semantik tahlil, lingvokulturologiya, professional terminlar, semantik taraqqiyot, qiyosiy tilshunoslik.

Аннотация. В данной статье исследуется стабилизация терминов профессиональной лексики с функционально-семантической и лингвокультурологической точек зрения. В ходе исследования был проведён сравнительный анализ семантических особенностей, коммуникативных функций и процессов формирования профессиональных терминов английского и узбекского языков под влиянием культурных факторов. Кроме того, рассмотрены вопросы закрепления и стандартизации терминов в языковой системе, а также их роль в профессиональной коммуникации. Полученные результаты раскрывают значение профессиональной терминологии в современной лингвистике.

Ключевые слова: профессиональная лексика, терминология, стабилизация, функционально-семантический анализ, лингвокультурология, профессиональные термины, семантическое развитие, сравнительное языкознание.

Abstract. This article examines the stabilization of professional lexical terms from functional-semantic and linguocultural perspectives. The research comparatively analyzes the semantic characteristics, communicative functions, and cultural influences on the formation of professional terminology in English and Uzbek languages. Furthermore, the study highlights the standardization and stabilization of terms within the language system and their role in professional communication. The findings reveal the significance of professional terminology in modern linguistics.

Keywords: Professional vocabulary, terminology, stabilization, functional-semantic analysis, linguoculturology, professional terms, semantic development, comparative linguistics.

Kirish. Til jamiyat taraqqiyotining eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Jamiyat rivojlangan sari yangi kasb-hunar turlari, texnologiyalar va ijtimoiy munosabatlar shakllanadi. Natijada tilda yangi terminologik birliklar paydo bo‘ladi va ular asta-sekin stabillashuv jarayonini boshdan kechiradi. Ayniqsa, kasb-hunar leksikasi bugungi globallashuv davrida tilshunoslikning muhim tadqiqot obyektlaridan biriga aylangan.

Kasbiy terminlarning stabillashuvi ularning til tizimida barqaror qo‘llanilishi, ma’no aniqligi va kommunikativ funksiyalarining shakllanishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Terminologik birliklarning stabillashuv jarayoni faqat lingvistik emas, balki madaniy va ijtimoiy omillar ta’sirida ham yuz beradi. Shu sababli mazkur muammoni funksional-

semantik va lingvokulturologik yondashuv asosida o'rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek tillaridagi kasb-hunar terminlarining stabillashuvini funksional-semantik va lingvokulturologik jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- kasb-hunar leksikasining nazariy asoslarini o'rganish;
- terminologik stabillashuv omillarini aniqlash;
- ingliz va o'zbek tillaridagi kasbiy terminlarni qiyosiy tahlil qilish;
- terminlarning lingvokulturologik xususiyatlarini aniqlash;
- kasbiy terminlarning kommunikativ funksiyalarini tadqiq etish.

Tadqiqot obyekti sifatida ingliz va o'zbek tillaridagi kasb-hunar terminlari tanlandi. Tadqiqot predmeti esa ushbu terminlarning funksional-semantik va lingvokulturologik xususiyatlaridan iborat.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda kasbiy terminlarning stabillashuvi kompleks ravishda funksional-semantik va lingvokulturologik nuqtai nazardan qiyosiy tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Kasb-hunar leksikasi va terminologiya masalalari ko'plab olimlar tomonidan tadqiq qilingan. A.A. Reformatskiy terminlarni maxsus tushunchalarni ifodalovchi til birliklari sifatida izohlab, ularning aniqligi va barqarorligiga e'tibor qaratgan. V.V. Vinogradov va E.S. Kubryakova terminlarning semantik rivojlanishi hamda til tizimidagi o'rnini o'rganganlar.

Ingliz tilshunosligida D. Crystal va M.A.K. Halliday kasbiy leksikaning kommunikativ va funksional xususiyatlarini yoritgan. O'zbek tilshunosligida N. Mahmudov, Sh. Safarov va O'. Yusupov til, madaniyat hamda terminologiya o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq etganlar.

Mazkur tadqiqotlar kasbiy terminlarning stabillashuvi lingvistik, kommunikativ va madaniy omillar bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Ushbu maqolada esa ingliz va o'zbek tillaridagi kasb-hunar terminlari funksional-semantik va lingvokulturologik jihatdan qiyosiy tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot davomida bir nechta ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo, funksional-semantik tahlil yordamida kasbiy terminlarning ma'no tuzilishi va qo'llanish xususiyatlari o'rganildi. Ushbu metod terminlarning kommunikativ vazifalarini aniqlash imkonini berdi. Qiyosiy tahlil metodi orqali ingliz va o'zbek tillaridagi terminologik birliklar o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar aniqlandi. Tadqiqot materiallari sifatida iqtisodiyot, ta'lim, texnologiya va tibbiyot sohalariga oid terminlar tanlab olindi. Lingvokulturologik yondashuv terminlarning milliy-madaniy xususiyatlarini ochib berishda qo'llanildi. Ushbu metod orqali ayrim terminlarning shakllanishida tarixiy va madaniy omillarning ta'siri tahlil qilindi.

Shuningdek, diskursiv tahlil usuli kasbiy terminlarning real kommunikativ jarayondagi funksiyalarini aniqlash uchun qo'llanildi. Tadqiqotda ilmiy maqolalar, lug'atlar, kasbiy matnlar va elektron manbalar asosiy material sifatida foydalanildi.

Terminlarning stabillashuvini aniqlashda quyidagi mezonlar asos qilib olindi:

1. Termining doimiy qo'llanilishi;
2. Semantik aniqligi;
3. Kasbiy kommunikatsiyada faol ishlatilishi;
4. Lug'atlarga kiritilishi;
5. Standartlashuv darajasi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqot natijalari kasbiy terminlarning stabillashuvi bir necha lingvistik va ekstralingvistik omillar ta'sirida yuz berishini ko'rsatdi.

Birinchidan, ingliz tilidan o'zbek tiliga kirib kelgan ko'plab terminlar dastlab o'zlashma birlik sifatida qo'llanilgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan ular til tizimida barqarorlashgan. Masalan, "manager", "marketing", "design", "startup" kabi terminlar o'zbek tilida faol qo'llanilmoqda.

Ikkinchidan, terminlarning stabillashuvida ularning kommunikativ ehtiyojga mosligi muhim omil bo'lib xizmat qilishi aniqlandi. Kasbiy muhitda tez-tez qo'llaniladigan terminlar nisbatan tezroq standartlashadi.

Uchinchidan, lingvokulturologik omillar ayrim terminlarning semantik shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ingliz tilidagi "mentor" termini o'zbek tilida nafaqat kasbiy maslahatchi, balki tajribali ustoz ma'nosida ham ishlatiladi.

Shuningdek, tadqiqot davomida terminlarning funksional-semantik guruhlari aniqlashtirildi:

- boshqaruv terminlari;
- texnologik terminlar;
- iqtisodiy terminlar;
- pedagogik terminlar;
- tibbiy terminlar.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, kasbiy terminlarning stabillashuvi ularning semantik aniqligi va kommunikativ qulayligi bilan bevosita bog'liq.

Quyidagi jadvalda ayrim ingliz va o'zbek kasbiy terminlarining qiyosiy tahlili keltiriladi:

Inglizcha termin	O'zbekcha shakli	Funksional xususiyati
Manager	Menejer	Boshqaruv faoliyati
Startup	Startap	Innovatsion biznes
Designer	Dizayner	Ijodiy kasb
Marketing	Marketing	Savdo strategiyasi
Freelancer	Frilanser	Mustaqil ish faoliyati

Tahlillar natijasida terminlarning stabillashuvi quyidagi omillar asosida shakllanishi aniqlandi:

- ijtimoiy ehtiyoj;
- xalqaro kommunikatsiya;
- ommaviy axborot vositalari;
- ta'lim tizimi;
- internet va raqamli texnologiyalar.

Tadqiqot natijalari zamonaviy tilshunoslikdagi terminologik tadqiqotlar bilan uyg'unlik kasb etadi. Xususan, ko'plab olimlar terminlarning stabillashuvi kommunikativ ehtiyoj va ijtimoiy taraqqiyot bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar.

Funksional-semantik yondashuv terminlarning ma'no aniqligini o'rganishda samarali metod ekanligi kuzatildi. Kasbiy terminlar odatiy leksik birliklardan farqli ravishda aniq kommunikativ vazifani bajaradi. Shu sababli ularning stabillashuvi tezroq yuz beradi.

Lingvokulturologik nuqtai nazardan esa terminlarning milliy madaniyat bilan bog'liqligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayrim inglizcha terminlar o'zbek tiliga to'liq moslashgan holda kirib kelgan bo'lsa, ayrimlari hali ham semantik moslashuv jarayonini davom ettirmoqda.

Globalashuv jarayoni terminologik tizimlarning o'zaro integratsiyasiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, axborot texnologiyalari, iqtisodiyot va ta'lim sohalarida ingliz tilining ta'siri sezilarli darajada ortib bormoqda.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kasbiy terminlarning stabillashuvi faqat lingvistik jarayon emas, balki madaniy, ijtimoiy va pragmatik omillar bilan ham uzviy bog'liqdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, kasb-hunar leksikasi terminlarining stabillashuvi zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida ingliz va o'zbek tillaridagi kasbiy terminlarning funksional-semantik hamda lingvokulturologik xususiyatlari tahlil qilindi.

Natijalar terminlarning stabillashuvi quyidagi omillar asosida shakllanishini ko'rsatdi:

- kommunikativ ehtiyoj;
- semantik aniqlik;
- madaniy moslashuv;
- xalqaro integratsiya;
- kasbiy faoliyatdagi faol qo'llanish.

Tadqiqot natijalari terminologiya, qiyosiy tilshunoslik va lingvokulturologiya sohalaridagi ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Kelgusida kasbiy terminlarning korpus lingvistikasi asosida o'rganilishi va ularning pragmatik xususiyatlarini tadqiq etish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Reformatskiy A. A. Introduction to Terminology. Moscow: Nauka, 2010.
2. Vinogradov V. V. Problems of Russian Lexicology and Lexicography. Moscow, 2001.
3. Kubryakova E. S. Language and Knowledge. Moscow, 2004.
4. Mahmudov N. Til va madaniyat. Toshkent: O'qituvchi, 2018.
5. Safarov Sh. Pragmalingvistika asoslari. Toshkent, 2015.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press, 2019.
7. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotic. London, 2007.
8. Arnold I. V. The English Word. Moscow, 1986.
9. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent, 2012.
10. Yusupov O'. Lingvokulturologiya asoslari. Toshkent, 2020.
11. 11 E.A.Imomov. Discursive use of professional terms: functionalsemantic and cultural aspects. 2026

